

אותו ואת בנו

וְשׂוֹר אוֹ שֶׁה אֶתְּו וְאֶתְּו בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד: (ויקרא ככ כח).¹

משנה מסכת חולין פרק ה'²

אותו ואת בנו נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין ובמוקדשין.³ כיצד? השוחט אותו ואת בנו חולין בחוץ, שניהם כשרים והשני סופג את הארבעים ... השוחט ונמצא טריפה, השוחט לעבודה זרה, והשוחט פרת חטאת, ושור הנסקל ועגלה ערופה⁴ – רבי שמעון מתיר וחכמים מחייבין.⁵ השוחט ונתנבלה בידו, והנוחר והמעקר – פטור משום אותו ואת בנו.⁶

בארבעה פרקים בשנה, המוכר בהמה לחברו צריך להודיעו: אָמָה מכרתי לשחוט, בְּתָה מכרתי לשחוט. ואלו הן: ערב יום טוב אחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת וערב ראש השנה. וכדברי רבי יוסי הגלילי: אף ערב יום הכיפורים בגליל⁷...

"יום אחד" האמור ב"אותו ואת בנו", היום הולך אחר הלילה. את זו דרש שמעון בן זומא: נאמר במעשה בראשית: "יום אחד" (בראשית א ה), ונאמר ב"אותו ואת בנו" (ויקרא ככ כח) "יום אחד". מה יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה.⁸

גמרא מסכת חולין דף עח עמוד ב

¹ וכאן האב שואל בשולחן שבת: איזו מצווה אחרת בתורה מזכירה מצווה זו? רמז: ספר דברים ... פרשת כי תצא ... שם זה אם ולא אב ... התשובה: מצוות שילוח הקן: "לא תקח האם על הבנים". ויש עוד מצווה דומה! ועוד נידרש לשתייהן בהמשך דברינינו.

² פרק חמישי במסכת חולין נקרא פרק אותו ואת בנו ומוקדש רובו ככולו לדין האיסור של שחיטת בהמה ובנה (או אמה). ראה תמצית הפרק בפתיחה של פירוש קהתי לפרק זה במשנה חולין. וראה עיקרי הדין וההלכות בפרק יב מהלכות שחיטה לרמב"ם: "השוחט אותו ואת בנו ביום אחד הבשר מותר באכילה והשוחט לוקה, שנאמר: אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. ואינו לוקה אלא על שחיטת האחרון, לפיכך אם שחט אחד משניהן ובא חבירו ושחט את השני חבירו לוקה".

³ בשחיטת חולין וגם בבית המקדש. וקהתי מוסיף: "בין בקרבנות הנאכלים (שלמים, חטאת) ובין בקרבנות שאינם נאכלים (עולה)".

⁴ פרה אדומה, שור שהרג אדם ויצא דינו לסקילה (שמות כא כט) ועגלה ערופה שהיו בכלל עורפים ולא שוחטים כדן.

⁵ שרבי שמעון סבור ששחיטה שאינה ראויה לאכילה אינה נחשבת לשחיטה בדין אותו ואת בנו, ולפיכך השוחט את הבהמה השנייה שאיננה לאכילה מאחת מהסיבות הנ"ל, שחיטת האב או הבן, אינו חייב. אבל הלכה כחכמים משום שלעניין האיסור של אותו ואת בנו הייתה כאן שחיטת שניהם והלכות כשרות השחיטה ואם היא לאכילה או לא, אינן נוגעת לאיסור.

⁶ כאן גם חכמים מודים שאין איסור אותו ואת בנו, משום שאין כאן שחיטה בכלל (קהתי). ראה גם לשון הרמב"ם בהלכות שחיטה יב ג שממנו משמע שמוותר לכתחילה, לא רק פטור בדיעבד: "אין איסור אותו ואת בנו נוהג אלא בשחיטה בלבד שנאמר לא תשחטו, בשחיטת שניהן הוא האיסור. אבל אם נחר הראשון או נתנבל בידו, מותר לשחוט (את השני). וכן אם שחט הראשון ונחר השני או נתנבל בידו פטור". ועדיין צריך הסבר ועיון לשיטת חכמים מה ההבדל בין נותר ומעקר ובין סקילה ועריפה? וגם השוחט ונפגמה השחיטה ("נתנבלה בידו"), מדוע לא יעבור על איסור אותו ואת בנו בדומה לשוחט ונמצא טריפה, בפרט לדעות שנראה להלן שדורות טעמי המצווה.

⁷ בארבעה או חמישה ימים אלה אנשים רבים לוקחים בהמות לכבוד החג ומן הסתם הראשון שחט אותה באותו היום ולפיכך צריך להודיע לשני שיידע ויזהר. וזאת, כמובן כאשר המוכר יודע את ייחוס הבהמות. וכל זה נשמע מתאים לשוק מקומי של אזור מסוים (ציפורי ובנותיה?) שבו אנשים מכירים ומוכרים. איך אפשר לקיים דין זה במרחב גדול יותר? בין יהודה לגליל ועבר הירדן? שלא לדבר בימינו? ראה במשנה לעיל שלא מדובר רק באדם מסוים ששוחט, אלא גם בשניים! איך האחד יודיע לשני? איך ידע שוחט ביהודה אם לא שחטו את האם או הבן או הבת באותו היום בגליל? האם ייתכן שביום יום עוברים על האיסור בלי שום מודעות במין שוגג של שוגג, גם בהסתברות נמוכה וללא כל אפשרות לדעת ולהיזהר? היש גבול הסתברותי לאיסור?

⁸ בעבודת בית המקדש הלילה הולך אחר היום, ראה למשל תוספתא זבחים ו יח: "ובכל מקום היום הולך אחר הלילה, לאכילת קדשים הלילה הולך אחר היום". לפיכך צריך להדגיש שכאן, בדין אותו ואת בנו שנוהג כאמור לעיל גם בקדשים, היום הולך אחר הלילה ו"יום" – היינו יממה מתחיל משקיעת החמה ומסתיים בשקיעתה למחרת, כפי שאנו נוהגים בשבתות, חגים ובביום יום. ובמקום שקצרה המשנה, הרחיבה ואמרה זאת במפורש הברייתא שהגמרא (חולין פג ע"א) מביאה: "תנו רבנן: את זו דרש ר"ש בן זומא: לפי שכל הענין כולו אינו מדבר אלא בקדשים, ובקדשים לילה הולך אחר היום, יכול אף זה כן? נאמר כאן יום אחד, ונאמר במעשה בראשית יום אחד. מה יום אחד האמור במעשה בראשית - היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו ואת בנו - היום הולך אחר הלילה". ומכל זה נראה קושיה גדולה לשיטת רשב"ם הייחודית בפירושו לפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר" במעשה בראשית: "כשהבקר יום ונגמרה הלילה, הרי נגמר יום אחד והתחיל יום שני". והרוצה להמשיך חכמתו ועיונו בדין זה יעיין בפירוש משך חכמה על הפסוק וימצא דיון גיאוגרפי מעניין בהפרשי שעות על פני כדור הארץ ועד כאן. קביעת מיקום קו התאריך נוגעת לדין שלנו.

מאי חנניה ומאי רבנן? דתניא: אותו ואת בנו נוהג בנקבות ואינו נוהג בזכרים, חנניה אומר: נוהג בין בזכרים ובין בנקבות.⁹ מאי טעמא דרבנן? ... אחר שחלק הכתוב,¹⁰ זכיתי לדין: חייב כאן וחייב באם על הבנים, מה כשחייב באם על הבנים - בנקבות ולא בזכרים, אף כשחייב כאן - בנקבות ולא בזכרים. ואם נפשך לומר,¹¹ בנו - מי שבנו כרוך אחריו, יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו.¹²

רמב"ן ויקרא פרק כב

אותו ואת בנו - נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת, ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן, לשון רש"י. פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב (חולין עט א), וכן דעת אונקלוס, והוא הנכון בגמרא בדין אותו ואת בנו.¹³ אבל דרך הכתוב כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה, ואם כן היה ראוי שיאמר הכתוב, ופרה או כשבה אותה ואת בנה, אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד, והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו, אמר כי במינין הנזכרים האלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן, כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד.¹⁴

רש"י שמואל א פרק יד

ויעש העם - כמו ויעש העם לשון עיט (בראשית טו יא).¹⁵ צאן ובקר ובני בקר - אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאים. ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדין דם במזרק.¹⁶

רמב"ן דברים פרק כב פסוק ו

⁹ ואנו מבינים שחכמים חולקים על ר' חנניה וסוברים שהדין נוהג רק באם: פרה וכבשה (לשון רס"ג) ובנה או בתה. וזה כפי שנראה כוחם של חכמים לקחת פסוק מהמקרא ולשנות את משמעותו להלכה.

¹⁰ שאמר בלשון יחיד "אותו", משמע "באחד הוא נוהג ולא בשניים" (רש"י בגמרא שם), צריך להחליט אם מדובר באב או באם, אי אפשר בשניהם. והבחירה באם באה מההיקש לדין קן ציפור, ששם כתוב במפורש "לא תקח האם על הבנים". האם זו באמת הסיבה או שמה רק דרשה ואסמכתא מקרא?

¹¹ ואם תרצה לומר עוד הסבר. וכאן נראה שאנחנו מגיעים לעיקר שיטת חכמים מדוע אמה ולא אבא ובניגוד גמור ללשון המקרא.

¹² ראה המשך הדיון בגמרא שם: "מה אם נפשך לומר? וכי תימא אותו - זכר משמע, הרי הוא אומר בנו - מי שבנו כרוך אחריו, יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו". לא רק את "אותו" משנים חכמים אלא גם את "בנו", את אותו שנפשו כרוכה אחרי האם. והרי "בנו" כתוב ולא "בנה" טוב, זו כוחה של דרשת חכמים. ולהלכה נפסק כחכמים (ונגד שמואל שפוסק בגמרא כר' חנניה) כי הנושא קשור לדין אחר אם חוששים או לא חוששים (מתחשבים) לזרע האב (לדיני כלאיים בבהמות, ראה באריכות בגמרא שם). ונפסק להלכה: שאין חוששין לזרע האב ולפיכך גם הלכה כחכמים כאן, הגם שיש דעת מיעוט כשיטת חנניה ולפיכך ההלכה הסופית היא שנוהג איסור זה מספק גם בזכרים, כשידוע בוודאות מי אביו של אותה בהמה. ובכל מקרה, אין דין זה נוהג בחיות כי אם רק בבהמות כשרות. ראה דברי הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג פרק מח: "ונעשה דין זה מיוחד בשור ושה כי הם אשר מותרת לנו אכילתם מן הביתיים שאכילתם רגילה על הרוב, והם אשר ידועים האם מן הבן". ראה הביטוי "הבייתות", ביצה פרק ה משנה ז.

¹³ וכפי שמסכם הרמב"ם בפירושו למשנה חולין פרק ה משנה א: "וממה שאתה צריך לדעת שאין אנו חוששין באותו ואת בנו אלא לאם בלבד, אמרו אותו ואת בנו מי שבנו כרוך אחריו יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו".

¹⁴ וכן הוא ברס"ג וברש"י שרמב"ן מצוטט. וראה גם פירוש אברבנאל לויקרא פרק כא: "ובא בקבלה האמתית שאין הבהמה נמשכת ונגררת רק אחר האם כי אין אנו מכירין את האב ובנו. וגם הבהמה תכיר את האם אשר ילדתו ולא תכיר את האב ולכן יהיה אמרו אותו ואת בנו הבן והאם ... האמנם אמר הכתוב אותו ואת בנו בלשון זכר, בערך השוחט שהוא אדם ורחמי האב על הבן ואין האשה שוחטת. וכאילו יעורר רחמי השוחט שלא ישחט האם והבן כי יהיה בעיניו אכזריות גדול כשוחט האדם את בנו האהוב". הרי לנו ניסיון קלאסי של מפרשי המקרא לגשר בין פשט הכתוב ובין הלכות חכמים, בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ, בין דין התורה והמצוות הטבעית שלא רק שהבן כרוך יותר אחרי האם, אלא בד"כ אינו מכיר כלל את האב ואין לו כל זיקה אליו. (ומכאן אולי גם מקור לברכה ששמעתי בשם פרופ' ישעיהו לייבוויץ לכל מי שנעשה סבא או סבתא, שקשר לדור שלישי היא תכונה מיוחדת למין האנושי). ולגבי פירוש אונקלוס הנזכר בדברי רמב"ן, ראה תרגומו לפסוק: "ותורתא או סיתא לה ולברה לא תכסון ביומא חד". ואין אנו מכירים מקומות אחרים בהם מצוטט אונקלוס להלכה. האם ציטוט זה יכול ללמד משהו על מקומו ההיסטורי ואו ההלכתי של תרגום אונקלוס? האם הוא כבר ידע את ההלכה ותרגם כפי שתרגם לאחר שכבר נקבעה ההלכה (ראה גמרא מגילה ג ע"א: "תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע" והוא מאוחר לתרגום יונתן בן עוזיאל לנביאים), או שמה התרגום משקף מסורת עתיקה לתורה שבע"פ שהשפיעה על קביעת ההלכה?

¹⁵ במסורת המקרא שבידינו "ויעש" הוא הכתיב בפסוק "ויעש" הוא הקרי. האם נוסח זה לא היה לפני רש"י שהוא אומר "כמו"?

¹⁶ מדובר במלחמת שאלו ויונתן בפלשתים (המלחמה בה יונתן שלא שמע את שבועת אביו ואכל מיערת הדבש). לאחר הניצחון העם עט על השלל וקיים שחיטה גדולה וחגיגת ניצחון עליה נאמר "וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם". שאלו קורא להם לשחוט כסדר. לפי חז"ל (זבחים קנ א) הייתה כאן שחיטה שלא כסדר לפני הבמה המותרת. אבל רש"י מציע פירוש משלו שעברו שם על האיסור של אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. וזה היה חטאם. הכיצד? וכי ידעו בבירור מי הוא בן ומי הוא אב או אם בשלל שלקחו? האם שבו מהפלשתים עדיין של פרות ועגלים שברור היה שמדובר באב ואם עם עגליהם או סלואיהם? או שמה עצם החגיגה המופרזת, השחיטה ללא גבולות, ההשחתה הגדולה שהייתה שם, היא מעין "אותו ואת בנו". כי אולי זה מהות האיסור: שחיטה ותאוות בשר מופרזים הגובלים בהשחתת האדם וסביבתו? עכ"פ, פירוש רש"י זה הוא ללא ספק ייחודי ומעניין.

כי יקרא קן צפור לפניך - גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח).¹⁷ כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף, כאילו יכרית המין ההוא. וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שילוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה. ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בבנו ואותו, אבל הכל הרחקה. ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר.¹⁸

בראשית רבה עה יג

"ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו" (בראשית לב ט) - באותה שעה אמר אבינו יעקב לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתבת בתורתך: "ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב כח) - אם יבוא רשע זה ויאבד את בני ואת אימותם כאחת, ספר תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני מי יקרא בו?¹⁹ בבקשה ממך, הצילני נא מידו שלא יבוא ויכני אם על בני, שנאמר: "הצילני נא".²⁰

ויקרא רבה כז יא

"ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". אמר ר' ברכיה בשם ר' לוי: כתיב: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב י). "יודע צדיק" - זה הקב"ה, שכתוב בתורתו: "לא תקח האם על הבנים" (דברים כב ו). "ורחמי רשעים אכזרי" - זה סנחריב שכתוב בו: "אם על בני רטשה" (הושע י יד). דבר אחר: "יודע צדיק נפש בהמתו" - זה הקב"ה שכתוב בתורתו: "שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו". "ורחמי רשעים אכזרי" - זה המן הרשע דכתיב: "להשמיד להרוג ולאבד".²¹

איכה רבה (וילנא) פתיחתות, פתיחתא כד

¹⁷ רמב"ן מחלק את כל המצוות שבספר דברים למצוות מתחדשות שנזכרות לראשונה בספר ומצוות מבוארות, שנזכרו כבר באחד מארבעת החומשים הקודמים וחוזרות ומבוארות ומוסברות שוב בספר דברים הוא משנה תורה. ומצוות קן ציפור שאותה מפרש שם רמב"ן היא מצווה מבוארת שיסודה במצוות אותו ואת בנו שבפרשתנו. ראה דברינו כי יקרא קן ציפור לפניך בפרשת כי תצא.

¹⁸ כבר דנו ברמב"ן וברמב"ם אלה ובשאר המפרשים הדורשים את טעמי המצוות לכאורה נגד הגמרא הידועה ממסכת ברכות לג ע"ב: "האומר על קן צפור יגיעו רחמין ... משתקין אותו ... מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזרות". ראה דברינו על מידות, גזירות וטעמי המצוות בפרשת כי תצא. שם הבאנו סמך לדברי רמב"ן ורמב"ם ממדרש ויקרא רבה כג יא וכן דברים רבה ו א והראנו שהדעות שיש כאן לימוד של מוסר וגילוי רחמים גם כלפי בעלי חיים והימנעות ממידת האכזריות, יש להן על מה לסמוך. וראה עוד פירוש אבן עזרא לשמות כא יט על איסור לא תבשל גדי בחלב אמו שמצדף איסור זה לשילוח הקן ולאותו ואת בנו לענין אחד: "... כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו, כדרך ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו (ויקרא כב כח). גם לא תקח האם על הבנים (דברים כב, ו)". ואיסור בשר בחלב הכללי נובע מכך שאי אפשר לדעת של מי הוא החלב והבשר שקונים בשוק. עפ"י פירוש זה כל העולם ההלכתי העצום הסובב סביב איסור בשר בחלב נובע מאכזריות ביטול גדי בחלב אמו!

¹⁹ אפשר גם להוסיף: ואם ימָצא מי שיקרא בו, מה ימָצא כתוב בו? "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" והנה אמהות ובנים ח"ח יששכר ביום אחד ע"י עשו. יעקב אכן ניצל וכן גם אסתר ומרדכי שנראה להלן, אבל רבים אחרים לא נצלו, אבות ובנים.

²⁰ ובהמשך בראשית רבה שם בפרשה עו ו מצטרפת גם מצוות שילוח הקן: "פן יבא והכני אם על בני - ואתה אמרת (דברים כב) לא תקח האם על הבנים. דבר אחר: פן יבא והכני אם על בני, ואתה אמרת (ויקרא כב) ושור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ובמדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק לב: "והכני אם על בני. כלומר אותי ואת נשי ואת בני ואתה מרחם את בריותיך. עתידים בני להיזהר על לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו), ועל אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח)". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לב, הוא כבר מרמז על עשו לדורות, עשו של אדום ורומי: "הצילני נא מיד אחי מיד עשו. מיד אחי עכשיו, מיד עשו את בני בגליות: פן יבא והכני אם על בני. ואתה חסת על העופות, ואמרת לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו), וכמו כן על הבהמות, שאמרת אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח), ואיך לא תחוס עלי שהבטחתי ואמרת ליי". ראה דברינו כי יקרא קן ציפור לפניך בפרשת כי תצא.

²¹ וראה מדרש תהלים (בובר) מזמור קיט: "כרו לי זדים שיחות. כך אמרו ישראל אל הקב"ה: לא שיחה אחת כרו לי הרשעים אלא שיחות הרבה, כתבת בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח), ועלי כתיב אם על בני רטשה (הושע י יד), כתבת בתורה ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא יז ג), ועלי כתיב שפכו דמם כמים וגו' (תהלים עט ג)". הטענה מתחילה כלפי האומות, אבל מתגלגלת כלפי שמיא. ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור כב (על בסיס איכה רבה א ג וכן הוא בילק"ש תהלים רמז תתעז): "כתיב להכרית עולל מחוץ (ירמיה ט כ) - ולא מבתי כנסיות. בחורים מרחובות (שם) - ולא מבתי מדרשות. ובירושלים כתיב: ויהרוג בחוריהם בחרב בבתי מקדשם (דברי הימים ב לו יז). כתיב: לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו), ובירושלים כתיב: אם על בני רטשה (הושע י יד). אמר ר' יהודה ב"ר סימון: כתיב: אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח), ובשושן הבירה כתיב להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים (אסתר ג יג). כתיב: אשר יצוד ציד חיה או עוף [וגו'] וכסהו בעפר (ויקרא יז ג), ובירושלים כתיב: שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר (תהלים עט ג). אמר ר' ברכיה: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם לחמורים נתת קבורה, ולחסידיך לא נתת קבורה". חמורים שם הם המצרים שלפי האגדה לא הים ולא היבשה רצו לקבלם לקבורה ובסוף כפה הקב"ה על היבשה לקבלם לקבורה.

שוב פתח משה ואמר: ווי על זיו המקדש איך חשך. ווי כי הגיע זמנו להיחרב וההיכל להישרף, ותינוקות של בית רבן נהרגים ואבותיהם הולכים בשבי, בגלות ובחרב.²² שוב פתח משה ואמר: שבאים בחייכם! אתם ההורגים, אל תהרגו הרג אכזרי ואל תעשו כיליון גמור ואל תהרגו בן בפני אביו ובת בפני אָמָה. כי תבוא השעה שאדון השמים יבוא אתכם בחשבון! והכשדים הרשעים לא עשו כן, אלא היו מושיבים את הבן בכנפי אמו ואומרים לאביו: קום שחוט אותנו. בכתה אמו ונשרו דמעוניה עליו ואביו תלה את ראשו. ועוד אמר לפניו: רבש"ע כתבת בתורתך (ויקרא כ"ב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, והלא כבר הרגו בניס ואמותיהם כמה וכמה ואתה שותק.²³

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: נשארנו ללא מענה הולם לשאלה: איך אפשר לקיים הלכה למעשה את המצווה הזו, מעבר אולי לכפר מסוים ואולי בית המקדש (שים לב שהדין במקרא מדבר על שחיטה בקדשים וכלול ביחד עם דינים נוספים כמו: "וביום השמיני יירצה לקרבן לה' ", זבח תודה וכו', וחכמים הרחיבו את הדין לשחיטת חולין!). ראה שאלתנו בהערה 7 לעיל. מצאנו תשובה מסוימת בדף בנושא זה של הרב אליעזר מלמד [באתר פניני הלכה](#) שאומר: "כיום נוהגים במשחטות לייחד ימים מיוחדים לשחיטת עגלים וימים מיוחדים לשחיטת פרות מיניקות, וימים מיוחדים לשחיטת זכרים מרביעים, כך שלא יתכן שישחטו אם ובנה ביום אחד". לזה יש להוסיף את הצעת הרב דוד ביגמן שבימינו רוב הבשר לאכילה בא מעגלים ולא מהפרות המיועדות ברובן לחליבה. אבל גם אלה תשובות חלקיות שהרי יש יותר ממשחטה אחת ונצטרך שוב לשלב את הנושא הסטטיסטי ומעין דין "רוב" שההסתברות שישחטו אם ובנה באותן 24 שעות היא נמוכה ביותר. ובכל מקרה, אין זה עונה על תקופת חז"ל וכל העתים עד ימינו. וכל היודע דבר אודות הלכה זו למעשה, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו במהרה.

²² המקור הוא בארמית ואנו הרשינו לעצמנו לתרגם לעברית בעזרת מדרש רבה המבואר.

²³ כאן הטענה היא כבר לא מול האומות, כאן גם לא הייתה בסוף שום הצלה ושום נחמה פורתא, כמו בפורים. כאן הטענה היא כולה כלפי שמיא והטוען הוא משה, שעל ידו ניתנה התורה! זאת ועוד, הוא מתאר שחיטת הבן לפני האם והאב גם יחד, מכה אשר לא כתובה בתורה (דברים כח סא). ואולי יש כאן גם רמז ו"עקיצה" לדין ההלכתי לעיל אם האיסור הוא באב או באם. הנה בפועל ואצל בני אדם שקבלו את התורה הוא בשניהם גם יחד! אך נראה שהקשה מכולם הוא התיאור של מרים בת נחתום ושבעת בניה (איכה רבה א נ), בפרט מות הבן השביעי הקטן: "... הוציא השביעי והוא היה קטן שבכולן אמר: בני השתחוה לצלם, אמר לו: חס וחלילה ... מיד גזר עליו להורגו. אמרה לו אמו: בחיי ראשך קיסר, הרגני תחילה ואחר כך הרגהו. אמר לה קיסר: איני שומע לך מפני שכתוב בתורתכם (ויקרא כ"ב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. אמר לו אותו תינוק: רשע שבעולם! כבר קיימת כל המצות ולא נשאר לך אלא זו בלבד! מיד צוה עליו להרגו. נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו ואמרה לו: בני, לך אצל אברהם אביכם ואמור לו כך אמרה אמי: אל תזוח דעתך עליך ותאמר בניתי מזבח והעליתי את יצחק בני. הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד. אתה נסיון ואני מעשה". ומה נאמר אנו שהעלינו 6 מיליון מזבחות אבות ובנים, אמהות ובנות שנשחטו ביום אחד וביום אחד של רשע שלא היה כדוגמתו והארץ והשמים שתקו והחרישו. ראה דבריני [שישה מיליון מזבחות](#) וכן [על הנספים ועל המשרפות](#) ביום הזיכרון לשואה ולגבורה.